

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. В. В. ДОКУЧАЄВА**

Кафедра прикладної економіки і міжнародних економічних відносин

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор

професор

Р. ШЕЛУДЬКО

RS

2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОПП 7 «Економіка праці та соціально-трудові відносини»

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

Галузь знань – **05 «Соціальні та поведінкові науки»**

Спеціальність – **051 «Економіка»**

Освітньо-професійна програма «Економіка»

Факультет   менеджменту і економіки

Харків – 2020

Робоча програма «Економіка праці та соціально-трудові відносини» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка» освітньо-професійної програми «Економіка».

«26» серпня, 2020 р. 18 с.

Розробник: **Шелудько Леся Володимирівна**, канд. екон. наук, доцент кафедри прикладної економіки і міжнародних економічних відносин.

Робочу програму затверджено на засіданні кафедри прикладної економіки і міжнародних економічних відносин

Протокол від «26» серпня 2020 року № 1

Завідувач кафедри,
д-р екон. наук, професор ХНАУ
«26» серпня 2020 р.

Л. ЛОМОВСЬКИХ

Схвалено навчально-методичною комісією факультету менеджменту і економіки Протокол від «27» серпня 2020 р. № 2.

Голова навчально-методичної комісії
факультету менеджменту і економіки,
к. е. н., доцент

Ю. ФІЛІМОНОВ

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Галузь знань – 05 Соціальні та поведінкові науки	Нормативна	
Модулів – 3	Спеціальність – 051 «Економіка» Освітня (освітньо-професійна) програма – «Економіка»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 3		2-й	4-й
Загальна кількість годин – 120		Семестр	
		4-й	-
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних - 40 самостійної роботи студента - 54	Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти	18 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		18 год.	6 год.
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		84 год.	108 год.
		Індивідуальні завдання: -	
		Вид контролю: – іспит.	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни "Економіка праці і соціально-трудові відносини" є формування системи теоретичних і практичних знань про категорії, поняття, механізми забезпечення ефективної зайнятості населення та прогресивного розвитку соціально-трудових відносин в Україні на всіх рівнях.

Предметом вивчення дисципліни є сукупність теоретичних і практичних проблем формування людського потенціалу, забезпечення ефективного використання його у сфері праці як на макро-, так і на мікроекономічному рівнях з метою забезпечення високої якості життя населення та високої ефективності економічної діяльності.

Завданням вивчення курсу є теоретична підготовка студентів з питань:

- засвоєння основних категорій і термінів, що використовуються в економіці праці;
- оволодіння методами поділу та кооперації праці, організації робочих місць;
- здобуття навичок у визначенні чинників ефективності та продуктивності праці, розрахунку трудових показників, нарахуванні заробітної плати;
- дослідження системності та порядку формування фонду оплати праці, а також ефективності його використання;
- оволодіння методами вивчення витрат робочого часу, нормування праці;
- підвищення адаптації студентів до ринку праці з метою формування ефективної системи соціально-трудових відносин.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати : сутність соціально-трудових відносин в аграрному секторі, завдання економіки праці на сучасному етапі;

етапи становлення та розвитку ринкового середовища на селі та пов'язані з ними проблеми використання трудових ресурсів;

завдання та напрями удосконалення організації праці на сільськогосподарських підприємствах;

організаційно-правові основи нормування та оплати праці в галузі;

особливості нормування та оплати праці працівників всіх підрозділів сільськогосподарських підприємств;

мотиваційні, інноваційні, рекреаційні проблеми економіки праці;

методичні основи розробки планів поліпшення соціально-трудових відносин.

вміти: оцінювати стан соціально-трудових відносин на підприємстві, ринку праці в галузі;

розробляти заходи щодо удосконалення використання трудових ресурсів;

формувати систему мотивоформувальних та стимулювальних заходів на підприємстві;

оцінювати та удосконалювати, а за необхідності й розробляти прогресивні системи організації та оплати праці;

складати проекти трудових договорів між адміністрацією підприємства та працівниками;

проектувати раціональні режими праці та відпочинку;

складати відповідні розділи планів соціально-економічного розвитку підприємства.

Міждисциплінарні зв'язки дисципліна базується на фундаментальних дисциплінах соціологія, система наукових методів організації праці, економіка підприємства, організаційний менеджмент, організація виробництва.

На вивчення дисципліни відводиться **120 год. – 4 кредити ЄКТС.**

У результаті вивчення дисципліни у здобувачів мають бути сформовані наступні компетентності:

Інтегральна компетентність Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в економічній сфері, які характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, що передбачає застосування теорій та методів економічної науки.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК2. Здатність зберігати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК9. Здатність до адаптації та дій в новій ситуації.

ЗК10. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК11. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК12. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК13. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

Спеціальні компетентності спеціальності (СК)

СК 1. Здатність виявляти знання та розуміння проблем предметної області, основ функціонування сучасної економіки на мікро-, мезо-, макро- та міжнародному рівнях.

СК 2. Здатність здійснювати професійну діяльність у відповідності з чинними нормативними та правовими актами.

СК 8. Здатність аналізувати та розв'язувати завдання у сфері економічних та соціально-трудових відносин.

СК 11. Здатність обґрунтовувати економічні рішення на основі розуміння закономірностей економічних систем і процесів та із застосуванням сучасного методичного інструментарію.

СК 12. Здатність самостійно виявляти проблеми економічного характеру при аналізі конкретних ситуацій, пропонувати способи їх вирішення.

СК 14. Здатність поглиблено аналізувати проблеми і явища в одній або декількох професійних сферах з врахуванням економічних ризиків та можливих соціально-економічних наслідків.

Програмні результати навчання

1. Асоціювати себе як члена громадянського суспільства, наукової спільноти, визнавати верховенство права, зокрема у професійній діяльності, розуміти і вміти користуватися власними правами і свободами, виявляти повагу до прав і свобод інших осіб, зокрема, членів колективу.

2. Відтворювати моральні, культурні, наукові цінності, примножувати досягнення суспільства в соціально- економічній сфері, пропагувати ведення здорового способу життя.

3. Знати та використовувати економічну термінологію, пояснювати базові концепції мікро- та макроекономіки,

5. Застосовувати аналітичний та методичний інструментарій для обґрунтування пропозицій та прийняття управлінських рішень різними економічними агентами (індивідуумами, домогосподарствами, підприємствами та органами державної влади).

6. Використовувати професійну аргументацію для донесення інформації, ідей, проблем та способів їх вирішення до фахівців і нефаківців у сфері економічної діяльності.

10. Проводити аналіз функціонування та розвитку суб'єктів господарювання, визначати функціональні сфери, розраховувати відповідні показники які характеризують результативність їх діяльності.

11. Вміти аналізувати процеси державного та ринкового регулювання соціально-економічних і трудових відносин.

14. Визначати та планувати можливості особистого професійного розвитку.

15. Демонструвати базові навички креативного та критичного мислення у дослідженнях та професійному спілкуванні.

17. Виконувати міждисциплінарний аналіз соціально- економічних явищ і проблем в однієї або декількох професійних сферах з врахуванням ризиків та можливих соціально-економічних наслідків.

18. Використовувати нормативні та правові акти, що регламентують професійну діяльність.

21. Вміти абстрактно мислити, застосовувати аналіз та синтез для виявлення ключових характеристик економічних систем різного рівня, а також особливостей поведінки їх суб'єктів.

22. Демонструвати гнучкість та адаптивність у нових ситуаціях, у роботі із новими об'єктами, та у невизначених умовах.

23. Показувати навички самостійної роботи, демонструвати критичне, креативне, самокритичне мислення.

24. Демонструвати здатність діяти соціально відповідально та свідомо на основі етичних принципів, цінувати та поважати культурне різноманіття, індивідуальні відмінності людей.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Трудові ресурси та ринок праці.

Тема 1. Предмет, метод і завдання дисципліни «Економіка праці і соціально-трудові відносини»

1. Праця як об'єкт дисципліни
2. Особливості праці. Аграрна праця та її особливості
3. Об'єкт, методологія і завдання дисципліни
4. Соціально-трудовий напрям економічної думки

Тема 2. Трудові ресурси і трудовий потенціал

1. Населення як демоекономічна категорія.
2. Характеристики відтворення населення.
3. Трудові ресурси як соціально-економічна категорія,
4. Відтворення ресурсів для праці,
5. Трудовий потенціал суспільства.

Тема 3. Ринок праці та його регулятори

1. Поняття та основні складові ринку праці.
2. Кон'юнктура та особливості ринку праці.
3. Взаємодія попиту та пропозиції на ринку праці.
4. Інфраструктура ринку праці.

Змістовий модуль 2. Ефективність використання трудового потенціалу та плануванні праці

Тема 4. Організація і нормування праці

1. Поняття, зміст та завдання організації праці.
2. Організація робочих місць.
3. Форми розподілу і кооперації праці.
4. Основи організації нормування праці.
5. Різновиди норм праці

Тема 5. Продуктивність і ефективність праці

1. Теоретичні аспекти продуктивності й ефективності праці.
2. Показники і методи вимірювання продуктивності праці.
3. Фактори і резерви підвищення продуктивності праці.

Тема 6. Політика доходів і оплати праці

1. Вартість робочої сили.
2. Види доходів населення.

3. Функції та елементи оплати праці.
4. Форми та системи оплати праці.
5. Державне регулювання оплати праці.

Тема 7. Планування праці.

1. Сутність і значення планування праці. Трудові показники.
2. Види планів з праці. Показники праці як складова бізнес-плану.
3. Методи планування трудових показників. Планування продуктивності праці, чисельності персоналу, фонду заробітної плати.
4. Планування соціального розвитку трудових колективів.

Тема 8. Аналіз, звітність, аудит у сфері праці.

1. Економічний аналіз і аудит у сфері праці.
2. Напрями, етапи і методи проведення аудиту в сфері праці. Ефективність аудиту.
3. Звітність з питань праці.

Змістовий модуль 3. Соціально-трудові відносини та соціальне партнерство

Тема 9. Соціально-трудові відносини як система

1. Сутність соціально-трудових відносин. Загальна характеристика їх системи.
2. Сторони і суб'єкти соціально-трудових відносин.
3. Предмет соціально-трудових відносин на різних рівнях.
4. Принципи і типи соціально-трудових відносин.
5. Якість трудового життя як результат і показник стану соціально-трудових відносин.

Тема 10. Соціальне партнерство.

1. Сутність соціального партнерства та його роль у функціонуванні ринкової економіки.
2. Держава в системі соціально-трудових відносин.
3. Роль найманих працівників і профспілок у системі соціального партнерства.
4. Організації та об'єднання роботодавців як суб'єкти соціального партнерства.
5. Стан соціального партнерства в Україні та основні напрями його розвитку.

Тема 11. Соціально-трудові відносини зайнятості населення.

1. Поняття і види зайнятості населення.
2. Державне регулювання зайнятості в Україні.
3. Державна служба зайнятості.
4. Безробіття та його види. Модифікації видів безробіття.

Тема 12. Моніторинг соціально-трудової сфери як інструмент регулювання й удосконалення соціально-трудових відносин.

1. Сутність і завдання моніторингу соціально-трудової сфери.
2. Джерела інформації про зайнятість і соціально-трудові відносини.
3. Основні напрями моніторингу соціально-трудової сфери.
4. Організація моніторингу соціально-трудової сфери в Україні.

Тема 13. Міжнародна організація праці та її вплив на розвиток соціально-трудових відносин.

1. Цілі, завдання, структура, пріоритетні напрями діяльності Міжнародної організації праці.
2. Нормотворча діяльність МОП. Міжнародний кодекс праці.
3. Застосування конвенцій країнами — членами МОП. Основні напрями вдосконалення нормотворчої діяльності МОП на сучасному етапі.
4. Проблеми інтеграції соціально-трудових відносин України в систему відносин, визнану МОП.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Денна форма навчання				Заочна форма навчання			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		л	с-п	с.р.		л	с-п	с.р.
Змістовий модуль 1. Трудові ресурси та ринок праці.								
Тема 1. Предмет, метод і завдання дисципліни «Економіка праці і соціально-трудові відносини»	8	1	1	6	8	-	-	8
Тема 2. Трудові ресурси і трудовий потенціал	8	1	1	6	10	1	1	8
Тема 3. Ринок праці та його регулятори	9	1	1	7	10	1	1	8
Разом за змістовим модулем 1	25	3	3	19	28	2	2	24
Змістовий модуль 2. Ефективність використання трудового потенціалу та плануванні праці								
Тема 4. Організація і нормування праці	9	1	1	7	8	-	-	8
Тема 5. Продуктивність і ефективність праці	9	1	1	7	8	-	-	8
Тема 6. Політика доходів і оплати праці	9	1	1	7	10	1	1	8
Тема 7. Планування праці.	9	1	1	7	9	-	-	9
Тема 8. Аналіз, звітність, аудит у сфері праці.	9	1	1	7	11	1	1	9
Разом за змістовим модулем 2	45	5	5	35	46	2	2	42
Змістовий модуль 3. Соціально-трудові відносини та соціальне партнерство								
Тема 9. Соціально-трудові відносини як система	10	2	2	6	8	-	-	8
Тема 10. Соціальне партнерство.	10	2	2	6	8	-	-	8
Тема 11. Соціально-трудові відносини зайнятості населення.	10	2	2	6	10	1	1	8
Тема 12. Моніторинг соціально-трудової сфери як інструмент регулювання й удосконалення соціально-трудових відносин.	10	2	2	6	10	1	1	8
Тема 13. Міжнародна організація праці та її вплив на розвиток соціально-трудових відносин.	10	2	2	6	10	-	-	10
Разом за змістовим модулем 3	50	10	10	30	46	2	2	42
Усього годин	120	18	18	84	120	6	6	108

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет, метод і завдання дисципліни «Економіка праці і соціально-трудові відносини»	2
2	Ринок праці та його регулятори	
3	Аналіз, звітність, аудит у сфері праці	
4	Соціально-трудові відносини як система	2
5	Соціальне партнерство.	2
6	Моніторинг соціально-трудової сфери як інструмент регулювання й удосконалення соціально-трудових відносин.	2
7	Міжнародна організація праці та її вплив на розвиток соціально-трудових відносин.	2
	Разом	10

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Трудові ресурси і трудовий потенціал	2
2	Організація і нормування праці	
3	Продуктивність і ефективність праці	2
4	Політика доходів і оплати праці	
5	Планування праці.	2
6	Соціально-трудові відносини зайнятості населення.	2
	Разом	8

7. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
-	-	-

8. Самостійна робота

Самостійна робота студента відноситься до інформаційно-розвиваючих методів навчання і є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Види самостійної роботи студентів за цільовим призначенням:

1. Вивчення нового матеріалу: читання та конспектування літературних джерел інформації; перегляд відеозаписів; прослуховування лекцій магнітних записів; інші види занять.

2. Поглиблене вивчення матеріалу: підготовка до контрольних, практичних, семінарів; виконання типових задач; інші види занять.

3. Вивчення матеріалу з використанням елементів творчості: проведення лабораторних робіт з елементами творчості; розв'язання нестандартних задач; виконання розрахунково-графічних робіт і курсових робіт; участь у ділових іграх і в розборі проблемних ситуацій; складання рефератів, доповідей, інформацій з заданої теми; інші види занять.

4. Вдосконалення теоретичних знань і практичних навичок в умовах виробництва: навчальні практикуми, робота на філіях кафедр; усі види практик.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет, метод і завдання дисципліни «Економіка праці і соціально-трудові відносини»	6
2	Трудові ресурси і трудовий потенціал	6
3	Ринок праці та його регулятори	7
4	Організація і нормування праці	7
5	Продуктивність і ефективність праці	7
6	Політика доходів і оплати праці	7
7	Планування праці.	7
8	Аналіз, звітність, аудит у сфері праці.	7
9	Соціально-трудові відносини як система	6
10	Соціальне партнерство.	6
11	Соціально-трудові відносини зайнятості населення.	6
12	Моніторинг соціально-трудової сфери як інструмент регулювання й удосконалення соціально-трудових відносин.	6
13	Міжнародна організація праці та її вплив на розвиток соціально-трудових відносин.	6
	Разом	84

9. Індивідуальні завдання

№ з/п	Назва теми
1	Характеристика ринку праці України (окремої області або району).
2	Основні проблеми сучасного ринку праці України.
3	Зарубіжний досвід управління зайнятістю населення та безробіттям.
4	Демографічна характеристика населення України (області, району).
5	Міграційні процеси в Україні: проблеми та шляхи вирішення.
6	Визначення рівня і динаміки безробіття (зайнятості населення) регіону.
7	Кадрова політика підприємства (на прикладі провідних компаній світу).
8	Принципи формування мінімального споживчого бюджету в Україні.
9	Характеристика трудового потенціалу регіону (області, району).
10	Проблеми розвитку соціально-трудових відносин у контексті європейської інтеграції.
11	Соціально-економічна характеристика трудових ресурсів регіону (області, району).

12	Розширене відтворення населення та трудових ресурсів на селі.
13	Сучасні форми матеріального стимулювання працівників.
14	Проблеми формування сучасної робочої сили в сільському господарстві.
15	Стан та ефективність використання трудових ресурсів у сільському господарстві.
16	Управління міграційними процесами на селі.
17	Динаміка прожиткового мінімуму в Україні, його вплив на рівень життя населення.
18	Самозайнятість сільського населення як спосіб подолання безробіття.
19	Тенденції безробіття і зайнятості сільського населення в Україні.
20	Чинники розвитку трудового потенціалу і їх вплив на конкурентоспроможність працівників.
21	Вплив сезонності сільськогосподарського виробництва на використання трудових ресурсів.
22	Мотивація та ціна робочої сили в сільському господарстві.
23	Впровадження новітніх технологій як умова підвищення продуктивності праці.
24	Особливості становлення нових соціально-трудових відносин в Україні.
25	Пенсійна реформа в Україні та її наслідки.
26	Праця як сфера життєдіяльності та її ефективність
27	Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації персоналу сільськогосподарських підприємств.
28	Управління міграційними процесами на селі.
29	Динаміка прожиткового мінімуму в Україні, його вплив на рівень життя населення.
30	Сучасна демографічна ситуація в Україні: проблеми та перспективи.
31	Діяльність МОП та сучасні тенденції міграційних процесів.
33	Ключові фактори підвищення продуктивності праці у сільському господарстві України.
34	Мотивація та ціна робочої сили в сільському господарстві.
35	Розвиток соціальної сфери села.
36	Інвестиції в людський капітал як фактор економічного зростання АПК.
37	Джерела формування доходів сільського населення і напрямки їх використання (грошові доходи і витрати населення України).
38	Особливості ринку праці в аграрному секторі економіки України.
39	Приховане безробіття в Україні, його причини, наслідки та шляхи подолання.
40	Механізм державного регулювання ринку праці в Україні.
41	Сучасні форми матеріального стимулювання працівників.
42	Мінімальна заробітна плата, її роль у державному регулюванні оплати праці.
43	Рівень життя та система соціального захисту населення (рівень життя, якість життя та соціальні індикатори рівня життя населення).
44	Сутність та характеристика генеральної та галузевої тарифної угоди.

10. Методи навчання

Під час вивчення дисципліни використовуються наступні методи навчання:

1). Група методів за джерелом інформації і сприйняття навчальної інформації – **словені** (лекція, семінари, бесіда, розповідь); **наочні** – (ілюстрація, демонстрація, презентація), **практичні** (збір інформації, її економічна обробка, розрахунки, графічно-схематичне зображення інформації).

Лекція - логічно вивершений, науково обґрунтований і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, ілюстрований, за необхідності, засобами наочності та демонстрацією дослідів. Лекція є однією з основних організаційних форм навчальних занять і, водночас, методів навчання.

Лекція із застосуванням ігрових методів - застосовуються методи мозкової атаки, методи конкретних ситуацій та інші, коли здобувачі самі формулюють проблему, і самі намагаються її вирішити.

Семінари - форма навчального заняття, при якій викладач організує дискусію навколо попередньо визначених тем, до яких здобувачі готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань. Семінарські заняття можуть проводитися у формі бесіди, рецензування та обговорення рефератів і доповідей, дискусій тощо.

Практичні заняття - форма навчального заняття, на якому викладач організує детальний розгляд здобувачами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння та навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання здобувачом відповідно до сформульованих завдань.

Індивідуальне заняття - форма навчального заняття, що проводиться з окремими здобувачами з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей.

Рольові ігри (інсценізація) – форма активізації здобувачів, за якої вони задіяні в процесі інсценізації певної виробничої ситуації у ролі безпосередніх учасників подій.

Консультація - форма навчального заняття, при якій здобувач отримує відповіді від викладача на конкретні запитання або пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування (проводяться протягом семестру – поточні консультації, семестрові та екзаменаційні).

2). Група методів за логікою передачі і сприйняття навчального матеріалу:– **індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні;**

3). Група методів за ступенем самостійного мислення при засвоєнні знань – **репродуктивні та продуктивні** (дослідницькі, пошукові, частково-пошукові);

4). Група методів за ступенем управління навчальним процесом: навчання під керівництвом викладача, самостійна робота здобувача з навчальною та науковою літературою, текстами лекцій, підготовка до семінарських і практичних занять, робота з комп'ютером, виконання письмових завдань.

11. Методи контролю

Система оцінювання знань та навичок студентів передбачає виставлення оцінок за всіма формами проведення занять. Перевірка та оцінювання знань студентів проводиться у наступних формах:

1. Оцінювання роботи студентів у процесі семінарських занять;

2. Оцінювання роботи студентів під час проведення практичних занять;
3. Проведення проміжного контролю;
4. Проведення модульного контролю;
5. Проведення підсумкового екзамену.

Поточне оцінювання знань та умінь студентів здійснюється під час проведення семінарських та практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи.

Об'єктами поточного контролю є:

- активність та результативність роботи студента протягом семестру над вивченням програмного матеріалу дисципліни; відвідування занять;
- проходження проміжного контролю;
- виконання модульного контрольного Задача.

Оцінювання проводиться за такими критеріями:

- розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються;
- ступінь засвоєння матеріалу дисципліни;
- ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються;
- уміння поєднувати теорію з практикою при розгляді ситуацій, розв'язанні задач, проведенні розрахунків при виконанні завдань винесених на самостійне опрацювання та розгляд в аудиторії;
- логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії;
- вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки.

Максимальна кількість балів ставиться за умови відповідності виконаного Задача студента або його усної відповіді всім зазначеним критеріям. Відсутність тієї чи іншої складової знижує оцінку на відповідну кількість балів.

При оцінюванні практичних завдань увага приділяється якості, самостійності та своєчасності здачі виконаних завдань викладачу (згідно з графіком навчального процесу). Якщо якась із вимог не буде виконана, то бальна оцінка буде знижена.

Проміжний тестовий контроль проводиться два рази за семестр. При проведенні поточного тестування визначається рівень знань студентів з теоретичних питань навчальної дисципліни. Тестові Задача охоплюють провідні теми, які вивчаються в межах даної навчальної дисципліни та згруповані за двома модулями, кожен з яких складається з тестових завдань різного рівня складності.

Підсумковий контроль проводиться в кінці вивчення курсу у вигляді ПМК.

Оцінювання рівня знань при складанні заліку здійснюється за такими критеріями.

«Зараховано» (60-100 балів). Студент засвоїв навчальний матеріал, знає основну літературу, вміє виконувати практичні Задача, викладає матеріал у логічній послідовності, робить узагальнення й висновки, наводить практичних прикладів у контексті тематичного теоретичного матеріалу, допускає незначні помилки у формулюванні термінів, категорій, невеликі арифметичні помилки у розрахунках при вирішенні практичних завдань.

«Не зараховано» (0-59 балів). Студент не засвоїв навчальний матеріал, дає неправильні відповіді на поставлені теоретичні питання, не вміє або неправильно виконує розрахунки при вирішенні практичних завдань.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота													Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2					Змістовий модуль 3						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13		
4	3	5	5	8	5	7	8	6	7	6	8	8	20	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для заліку
90-100	A	зараховано
82-89	B	
75-81	C	
66-74	D	
60-65	E	
35-59	FX	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення

Навчальний процес при підготовці бакалаврів спеціальності забезпечується текстами лекцій, методичними розробками з організації самостійної роботи, які розроблені ведучим курсу.

1. Курс лекцій з дисципліни;
2. Методичні вказівки до практичних занять та самостійної;
4. Пакет тестових завдань.

14. Рекомендована література

Основна

1. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудові відносини : підручник / О.А. Грішнова. - Київ : Знання, 2011. – С.390–394 .
2. Збрицька Т.П. Економіка праці та соціально-трудові відносини : навчальний посібник / Т.П. Збрицька, М.С.Татаревська, О.В. Сорока [За заг. ред. М.С. Татаревської]. – Одеса: ОДЕУ, 2010 . – С.237–241.
3. Колот, А.М. Економіка праці та соціально-трудові відносини: підручник / [А.М. Колот, О.А. Грішнова, О.О. Герасименко та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Колота. – К.: КНЕУ, 2009. – 711 с.
4. Лукашевич В.М. Економіка праці та соціально-трудові відносини: навчальний посібник / В.М. Лукашевич – Львів: «Новий світ-2000», 2004. –208 –212 с.
5. Махсма М.Б. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навч. посіб. / М.Б. Махсма. -2-ге вид. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. - 188 с.
6. Махсма М.Б. Економіка праці та соціально-трудові відносини: навч. посіб./ М.Б.Махсма – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2002. – 142 –146 с.
7. Махсма М.Б. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навчальний посібник. – К.: Атика, 2005. - 304 с.
8. Махсма М.Б. Практикум з економіки праці та соціально-трудових відносин: навч. посіб./ М.Б.Махсма– Київ: Атика, 2006.– С.132 –136.
9. Мотивація персоналу : підручник / А.М. Колот, С.О. Цимбалюк. – К. : КНЕУ, 2011. – 397 с.
10. Назарова М.А. Економіка праці та соціально-трудові відносини: навч. посіб. / [За ред. Назарової.] – Київ, 2010. – С.573-576.
11. Сумцов В. Г. Економіка праці та соціально-трудові відносини : /навчальний посібник / В.Г. Сумцов, І.Г. Филипова, Г.С. Балахнін, – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. – С.512–518.
12. Татаревська М.С. Економіка праці та соціально-трудові відносини: опорний курс лекцій для студентів 3 курсу всіх форм навчання всіх спеціальностей / Татаревська М.С. – Одеса: ОДЕУ, ротاپринт, 2008. – С.318 – 324.

Додаткова

13. Азаренкова Г.М. Економіка праці та соціально-трудові відносини : навч. посіб. / Азаренкова Г.М., Борисенко І.І., Головка О.Г. - Львів : Новий світ- 2000, 2011.– С.343–348 .
14. Акулов М.Г. Економіка праці і соціально трудові відносини: навч. посіб. / М.Г.Акулов, А.В. Драбаніч, Т.В. Євась – Київ: Центр учбової літератури, 2012. – С.293–301.
15. Акулов М.Г. Економіка праці і соціально трудові відносини: навч. посіб. / М.Г.Акулов, А.В. Драбаніч, Т.В. Євась – Київ: Центр учбової літератури, 2012. – С.293–301.

16. Вітчизняний ринок праці у глобальному вимірі / В.В. Близнюк, Л.Д. Яценко // Ринок праці та зайнятість населення. – 2018. – № 3. – С. 33-38. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2018_3_7
17. Внутрішній і зовнішній ринки праці: особливості та взаємодія / К.О. Чакалова // Соціально-трудові відносини: теорія та практика. – 2016. – № 1. – С. 282-292. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2016_1_34
18. Гриньова В.М. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навч. посіб. / В.М. Гриньова, Шульга Г.Ю. – К.: «Знання», 2010. – С.310-314.
19. Грішнова, О.А. Конкурентоспроможність вищої освіти і працівників: як створюється фіктивний людський капітал? / О.А. Грішнова, О.Г. Брінцева // Ринок праці та зайнятість населення. – 2018. – № 1. – С. 15-20.
20. Грішнова, О.А.. Порівняльна оцінка факторів розвитку ринку праці України в контексті стратегії «Європа 2020»/ О.А. Грішнова, Є.В. Ганнич // Ринок праці та зайнятість населення. Науково- практичний журнал.– 2017. – вип. 3(52). – С. 13-20. 214
21. Дієсперов В. Визначення ефективності в сільськогосподарському підприємстві // Економіка України. – 2007. - № 10. – С. 70-78.
22. Дієсперов В.С. Актуальні проблеми оплати сільськогосподарської праці // Облік і фінанси АПК. – 2005. - № 7.- С. 51-58.
23. Економіка праці і соціально трудові відносини: навч. посіб. / М. Г. Акулов [и др.] . – Київ: Центр учбової літератури, 2012. – С.16 –22.
24. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навч. посіб. / [За ред. Назарової]. – Київ, 2010. – С.573–578.
25. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навч.-метод. Посібник / За заг. ред. проф. Качана Є. П. – Тернопіль: ТДЕУ, 2006. – 373 с.
26. Євтушенко Н. Стратегія розвитку соціальної сфери села // Економіка АПК і природокористування: Вісн. / ХНАУ. – 2006. - № 10.- С. 67-72.
27. Іваницька, С.Б. Соціальне партнерство як основа ефективної діяльності підприємства / С.Б. Іваницька, І.А. Коротка // Економіка і регіон. – 2012. – № 4. – С. 158-161.
28. Колот, А.М. Гідна праця: теоретико-прикладні засади, причини дефіциту та стратегічні вектори його подолання / А.М. Колот, О.О. Герасименко // Ринок праці та зайнятість населення. Науково- практичний журнал. – 2017. – вип. 3(52). – С. 5-12.
29. Колот, А.М. Теоретико-методологічні засади гідної праці: проблеми та напрями розвитку / А.М. Колот, О.О. Герасименко // Соціально-трудові відносини: теорія та практика. – 2015. – № 2(10) – С. 21-42.
30. Коляда, М.О. Співвідношення понять «соціальне партнерство» і «соціальний діалог» у трудовому праві: теорія та практика / М.О. Коляда // Публічне право. – 2013. – № 4. – С. 291-296.
31. Компенсаційна модель винагороди за працю: теоретико-методологічні та прикладні аспекти: монографія / С.О. Цимбалюк. – К.: КНЕУ, 2014. – 359 с.

32. Кон'юнктура ринку праці в Україні: проблеми виміру, збалансованості на середньострокову перспективу (публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Державного фонду фундаментальних досліджень за проектом Ф71/29- 2017) / Л.Л. Шамілева, А.Д. Шастун // Ринок праці та зайнятість населення. – 2018. – № 1. – С. 3-8. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>
33. Кочемировська О. О. Розвиток трудового потенціалу як чинник економічного зростання України : аналіт. доп. / О. О. Кочемировська; – Київ: НІСД, 2014. – С.101–112 .
34. Лібанова, Е.М. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки / Е.М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. – 2018. – № 3(34). – С. 11-26. 215
35. Літвінчук, Л.Й. Світові тенденції, що змінюватимуть ринок праці майбутнього / Л.Й. Літвінчук // Ринок праці та зайнятість населення. Науково-практичний журнал. – 2017. – вип. 3(52). – С. 66-71.
36. Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект (колективна монографія) / за ред. Е.М. Лібанової; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – К., 2015. – 356 с.
37. Людський розвиток в Україні: історичний вимір трансформації державної соціальної політики: колективна монографія / ; [за ред.. Е.М. Лібанової]. – Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – Київ, 2014. – С.380 –383 .
38. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні: монографія / О.В. Макарова ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – Київ, 2015. – С. 241–249 .
39. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні: монографія / О.В. Макарова ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – Київ, 2015. – С. 241–249 .
40. Мельничук, Д.П. Людський капітал: пріоритети модернізації суспільства у контексті поліпшення якості життя населення : монографія / Д.П. Мельничук. – Житомир: Полісся, 2015. – 564 с.
41. Мельнік, А.В. Людський капітал: реалії та перспективи відтворення та використання в економіці регіону / А.В. Семикіна, А.В. Мельнік // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2017. – № 4(32). – С. 60-68.
42. Модернізація системи робочих місць як імператив розвитку сфери зайнятості / Ю.М. Маршавін // Ринок праці та зайнятість населення. – 2018. – № 2. – С. 5-14.
43. Населення України: демографічні складові людського розвитку за ред. О.М. Гладуна. – Умань : Видавець «Сочінський», 2015. – 180 с.
44. Никифорова, В.Г. Управління персоналом. Навчальний посібник. – Одеса: Атлант. – 2013. – 275 с.
45. Олійник Т.І. Конкуренція та конкурентоспроможність на ринку аграрної праці // Економіка АПК. -2008. -№ 4. – С. 109-116.

46. Петрова, І.Л. Зміни на ринку праці як фактор формування середнього класу в Україні / І.Л. Петрова // Ринок праці та зайнятість населення. Науково-практичний журнал. – 2018. – вип. 2(55). – С. 42-48.
47. Праця України у 2018: статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України. – 2019. – 242 с.
48. Пустовіт, М.В. Трудоресурсне забезпечення регіону: діагностика стану, напрями розвитку [монографія] / М.В. Пустовіт / За ред. М.В. Семикіної. – Кіровоград: «Імекс-ЛТД» 2013. – 232 с.
49. Робочі місця як основа нової політики зайнятості й відтворення якості людського потенціалу в Україні / У.Я. Садова, Т.М. Степура // Ринок праці та зайнятість населення. – 2018. – № 2. – С. 15-22.
50. Рябоконт В.П. Відродження українського села – пріоритетний напрям аграрної політики держави // Економіка АПК. – 2007. - № 12.- С. 3-7.
51. Садова, У.Я. Інституційне забезпечення функціонування транскордонного ринку міграційних послуг / У.Я. Садова, О.В. Махонюк // Регіональна економіка. – 2016. – № 4. – С. 31-38.
52. Садова, У.Я. Робочі місця як основа нової політики зайнятості й відтворення якості людського потенціалу в Україні / У.Я. Садова, Т.М. Степура // Ринок праці та зайнятість населення. Науково-практичний журнал. – 2018. – вип. 2(55). – С. 15-22.
53. Саріогло, В.Г. Оцінювання соціально-економічних показників: прикладні аспекти застосування непрямих методів : [монографія] / Саріогло В.Г. – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України. – 2012. – 136 с.
54. Саріогло, В.Г. та ін. Українське суспільство: міграційний вимір. Національна доповідь: [Монографія] – К.: НАН України. – 2018. – 320 с.
55. Семикіна М.В., Мельнік А. В., Кабай В.О. / Мотиваційні чинники використання людського капіталу в умовах євроінтеграції // Innovates and information technologies in education. Monograph. Edited by Aleksander Ostenda and Tetyana Nestorenko. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology. Monograph 18. – Katowice, Poland, 2018. – С. 97-111. <http://www.wydawnictwo.wst.pl/uploads/files/14a7b833a911f8fdca1a811e2c701e2f.pdf>
56. Семикіна, А.В. Людський капітал: підвищення конкурентоспроможності на основі соціальних інновацій [монографія] / А.В. Семикіна. – «Атлант» ВОИ СОИУ, – Одеса. –2018. – 272 с.
57. Студентська молодь на ринку праці: за і проти / Гринькевич О.С., Прокопович-Павлюк І.В. // Ринок праці та зайнятість населення. – 2019. – 1-2 (58). – С. 12-17.
58. Трудова міграція громадян України за кордон: виклики та шляхи реагування / О.А. Малиновська // Ринок праці та зайнятість населення. – 2018. – № 3. – С. 39-44.
59. Харун, О.А. Формування соціально-трудоких відносин в Україні на основі використання зарубіжного досвіду / О.А. Харун // Вісник

Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2012. – № 3, т. 3. – С. 186-189.

60. Шамілева, Л.Л. Кон'юнктура ринку праці в Україні: проблеми виміру, збалансованості на середньострокову перспективу / Л.Л. Шамілева, А.Д. Шастун //Ринок праці та зайнятість населення 1(54)/2018 науково-практичний журнал. – 2018. – вип. 1(54). – С. 3-8.

61. Шаульська, Л.В. Стан ринку праці в контексті стратегії розвитку людського капіталу регіону / Л.В. Шаульська, М.О. Кримова // Ринок праці та зайнятість населення. Науково-практичний журнал.– 2018. – вип. 2(55). – С. 23-22.

Інтернет ресурси

62. Мінімальна заробітна плата. Індекси. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://index.minfin.com.ua>

63. Офіційний сайт Державної служби статистики України: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> 216

64. Офіційний сайт національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>

65. Розділ «Основні демографічні показники» Електронний ресурс – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua – Розділ «Основні демографічні показники»

66. Розділ «Ринок праці». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>

67. Статистика зарплат: Work.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.work.ua/ru/stat/?region=40> (дата звернення: 30.01.2019).

68. Українське право Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrpravo.com.

Нормативно-правові акти

69. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] : із змінами, внес. згідно із Законом № 955-VIII від 28 січ. 2016. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

70. Конституція України [Електронний ресурс] : прийнята на п'ятій сес. Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. ; із змінами, внес. згідно із Законом № 742-VII від 21 лют. 2014. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

71. Про зайнятість населення [Електронний ресурс] : Закон України : із змінами, внес. згідно із Законом № 909-VIII від 24 груд .2015. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>. 31

72. Про колективні договори і угоди [Електронний ресурс] : Закон України : із змінами, внес. згідно із Законом № 77-VIII від 28 груд. 2014 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3356-12>.

73. Про оплату праці [Електронний ресурс] : Закон України : із змінами, внес. згідно із Законом № 848-VIII від 26 листоп .2015. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>

74. Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності [Електронний ресурс] : Закон України : із змінами, внес. згідно із Законом № 835-VIII від 26 листоп. 2015. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5026-17>.

75. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) [Електронний ресурс] : Закон України : із змінами, внес. згідно із Законом № 5458-VI (5458-17) від 16 жовт. 2012. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/137/98-%D0%B2%D1%80>.

76. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності [Електронний ресурс] : Закон України : із змінами, внес. згідно із Законом № 901-VIII від 23 груд. 2015. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1045-14>.